

Spremembe v vzgoji in izobraževanju – od predšolske vzgoje do izobraževanja odraslih

Prav letošnja številka Sodobne pedagogike prinaša pred bralke in bralce revije vsebinsko zelo raznolike prispevke, ki pa imajo skupno izhodišče – analizo sprememb, ki so v zadnjih letih nastale na področju našega vzgojno-izobraževalnega sistema. Vrstni red objavljenih prispevkov se »vzpenja« po vzgojno-izobraževalni vertikali. Od prispevka, ki obravnava področje predšolske vzgoje, do prispevkov, ki obravnavajo izobraževanje odraslih. Sledijo jim prispevki tujih avtorjev, ti predstavljajo spremembe, ki so po večjih družbenopolitičnih spremembah nastale v njihovih vzgojno-izobraževalnih sistemih (Hrvaška, Slovaška in Češka). V zadnjem delu revije pa objavljamo besedila, ki vsebinsko prečijo celotno vzgojno-izobraževalno vertikalo. V njih avtorice in avtorji obravnavajo tematiko, ki je aktualna na vseh ravneh vzgoje in izobraževanja. V uvodnem besedilu bomo na kratko predstavili le tiste prispevke, ki po našem mnenju predstavljajo temeljni oris sprememb na posamezni ravni vzgojno-izobraževalnega sistema, in skušali izpostaviti rdečo nit, ki je skupna vsem objavljenim prispevkom.

Ko smo avtorice in avtorje objavljenih prispevkov povabili, naj pripravijo prispevke za to tematsko številko revije, smo zapisali, da je bilo področje vzgoje in izobraževanja v slovenskem prostoru v zadnjih letih deležno temeljitih sistemskih in programskih oz. kurikularnih sprememb. Opozarjali smo predvsem na spremembe, ki so v našem prostoru nastale potem, ko je bila sredi devetdesetih let prejšnjega stoletja pripravljena konceptualna zasnova vzgoje in izobraževanja (Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju 1995), ki sta ji sledila sistemska (zakonodaja s področja šolstva 1996) in vsebinska prenova našega vzgojno-izobraževalnega sistema (1999) in nadaljnje postopno vpeljevanje sprememb vanj. Med spremembami, ki so nastale v zadnjem obdobju, pa so nekatere posegle v sistem vzgoje in izobraževanja, ne da bi izhajale iz obstoječih konceptualnih in zakonodajnih izhodišč in ne da bi bile (javno) strokovno utemeljene in deležne ustrezne javne obravnave oz. razprave. Pri nekaterih rešitvah pa so bili prezrti temeljni strokovni argumenti iz javnih razprav in tudi nekatere konsenzualne opredelitve stroke. Zato smo avtorice in avtorje povabili, da v svojih prispevkih analizirajo sedanje sistemske rešitve in organizacijske in programske oz. kurikularne spremembe na celotni vzgojno-izobraževalni vertikali – od predšolske vzgoje do izobraževanja odraslih. Zaposili smo jih za strokovno ovrednotenje sprejetih rešitev, ki so bile v zadnjih letih implementirane v posamezne ravni sistema vzgoje in izobraževanja, in za analizo njihove strokovne utemeljenosti. Poudarili pa smo, da nas zanimajo predvsem učinki, ki jih te rešitve proizvajajo, in njihov vpliv na dostopnost, kakovost, pravičnost in učinkovitost sistema.

In kakšne odgovore nam v zastavljeni smeri ponujajo posamezna objavljena besedila? Spremembe na področju predšolske vzgoje v prispevku z naslovom **Vrtci v sodobnih konceptih otroštva in učenja** sistematično obravnava L. Marjanovič Umek. Avtorica izpostavi tezo, da je bila reforma vzgojno-izobraževalnega sistema, z reformo vrtcev vred, ki je potekala v sredini devetdesetih let prejšnjega stoletja, na eni strani vpeta v takratne politične, socialne in ekonomske spremembe v Sloveniji, na drugi strani pa v vzpostavitev nekaterih novih teoretskih paradigem in konceptualizacijo posameznih podsistemov. Avtorica poudarja, da je od nekaterih sprememb na področju predšolske vzgoje minilo že več kot petnajst let, in kot ugotavljajo strokovnjaki s področja vzgoje in izobraževanja, se vrtčevski oz. šolski sistemi relativno hitro »starajo«, in po približno desetih oziroma petnajstih letih so rešitve (vsaj nekatere), tako na ravni teoretskih konceptov kot izpeljav v prakso, praviloma zastarele. Ob tem pa je to tudi dovolj dolgo obdobje, v katerem bi morala država na podlagi evalvacije vzgojno-izobraževalnega sistema in rezultatov strokovnega in raziskovalnega dela na tem področju pridobiti dovolj vsebinsko in metodološko veljavnih izsledkov o delovanju sistema oz. posamičnih podsistemov ter oceno kritičnih dejavnikov v sistemu. Avtorica meni, da šolska reforma, kot je potekala pred več kot petnajstimi leti, ni v celoti ponovljiva, še zlasti ne z vidika celotne metodološke in logistične izvedbe. Vendar to politike ne odvezuje od naročila nove Bele knjige o vzgoji in izobraževanju v Sloveniji, še zlasti, če se želi v širokem loku izogniti nadaljnjim posamičnim spremembam, popravkom in dopolnjevanju sistema, ki bodisi zaradi nezadostne strokovne utemeljenosti in/ali medsebojne neusklajenosti povzročajo, da so posamezni podsistemi in sistem edukacije kot celote vedno bolj nekoherentni. Njeni tezi pritrjujejo tudi izsledki redkih empiričnih raziskav, ki so bile opravljene v slovenskih vrtcih, analiza mednarodnih priporočil za področje predšolske vzgoje in analiza uvrstitve naših vrtcev v postmoderne koncepte otroštva in vzgoje. Avtorica v svojem prispevku vzpostavi izhodišče in okvir za razmislek o spremembah, ki bi mu morali slediti na celotni vzgojno-izobraževalni vertikali.

Da naj bo splošna matura potreben in zadosten pogoj za vpis na visokošolski študij, opozarja v prispevku z naslovom **Splošna matura na Slovenskem: včeraj, danes, jutri** V. Bucik. Avtor v besedilu predstavlja celosten vpogled v razvoj splošne mature, njeno stanje danes in ponuja razmislek za njen razvoj in izboljšave v prihodnje. Med zamislimi za izboljšavo in spreminjanje splošne mature najdemo tudi avtorjev pogled na zamisel o eni (skupni) maturi (splošni in poklicni). Meni, da je treba zamisel zelo resno premisliti, saj je v trenutni obliki nesprejemljiva. Gre namreč za dve vrsti izobraževanja, ki rabita različnim namenom. Poglavitna vloga splošne mature je namreč usposabljanje za nadaljevanje izobraževanja na univerzitetni ravni, temeljna vloga poklicne mature pa je usposabljanje za poklic ali za nadaljevanje izobraževanja na visoki strokovni ravni. Ta dva temeljna cilja je zelo težko konceptualno združiti pod eno streho. Veljalo bi razmisliti o morebitni eni krovnii strukturi, ki bi imela različne podkomisije za splošno in poklicno maturo.

Glede na poudarke, ki jih najdemo v besedilu J. Muršaka z naslovom **Križa poklicne identitete: vloga poklicnega in strokovnega izobraževanja,**

o spremenjeni funkciji poklicne mature, se ideja V. Bucika zdi več kot smiselna. J. Muršak izpostavlja, da postaja očitno, da je vloga srednjega strokovnega izobraževanja vse bolj v pripravi na nadaljevanje izobraževanja in da je v to vlogo pritegnjeno tudi že srednje poklicno izobraževanje. To dokazujejo tudi zbrani podatki o gibanju dijakov po sistemu in na prehodu v postsekundarno oziroma terciarno stopnjo. Zato se postavlja vprašanje, koliko je funkcija priprave na poklicno delo in z njo povezana načrtna poklicna socializacija mladih v poklicnem in strokovnem izobraževanju še smiselna. Priprava na začetek dela in s tem anticipativna poklicna socializacija, ki jo poklicno in strokovno izobraževanje vključuje kot enega od pomembnih vidikov razvoja poklicne identitete in poklicne vzgoje, postajata vprašljivi, pa ne le zaradi tega, ker pripravljata na sedanje, in ne na perspektivno poklicno okolje, pač pa tudi zato, ker izobrazbeni tokovi kažejo, da je segment poklicnega in zlasti strokovnega izobraževanja vse bolj v vlogi nadaljevanja izobraževanja, ne pa priprave na začetek dela. S tega vidika je potreben temeljit razmislek o srednjem strokovnem izobraževanju in njegovi vlogi, saj postaja vse bolj pripravjalnica na nadaljevanje študija.

V prispevku z naslovom **Sistemsko urejanje izobraževanja odraslih** S. Jelenc Krašovec in S. Kump podajata oceno stanja na področju systemske urejenosti izobraževanja odraslih, ki temelji na dosedanjih raziskavah in analizi različnih političnih dokumentov. Ocenjujeta položaj izobraževanja odraslih v Sloveniji z vidika sistemskih ukrepov, še zlasti kako se uresničujejo na šestih temeljnih področjih, in sicer: umestitev v celoten sistem vzgoje in izobraževanja, zakonodaja, upravljanje, financiranje, omrežje izvajalcev in programov in infrastruktura. Ugotavljata, da je temeljna postavka – ki je tako teoretično kot tudi praktično najširše izhodišče za izboljšanje systemskega položaja izobraževanja odraslih v Sloveniji – zahteva, naj se izobraževanje odraslih pojmuje kot enakovreden in enakopraven del vzgojno-izobraževalnega sistema. To pa je temeljno izhodišče tudi za systemsko urejanje vseh drugih področij systemske ureditve izobraževanja odraslih. Avtorici ugotavljata, da je izobraževanje odraslih – kljub deklarativni privolitvi politike v enakopravnost področij izobraževanja v dokumentih in aktih – v sistemu vzgoje in izobraževanja obravnavano razdrobljeno, neenotno in kot »dodatek« področju izobraževanja otrok in mladine. Izobraževanje odraslih (in posledično andragogika) se v sedanjem sistemu vzgoje in izobraževanja zmotno izenačuje z izobraževanjem otrok in mladine (ter pedagogiko) in se ga obravnava predvsem kot skolarizirano in institucionalizirano področje, kot dodatek k sedanjim možnostim začetnega izobraževanja, s tem pa se izgublja najpomembnejše prvine področja, ki izhajajo iz raznolikosti potreb, ki jih imajo odrasli. Zato predlagata, da se področje izobraževanja odraslih najprej systemsko uredi; prvi korak k temu pa je dogovor o konceptualnih vprašanjih.

Besedila avtorjev, ki so v svojih prispevkih prikazali spremembe v vzgoji in izobraževanju na Hrvaškem, Slovaškem in Češkem, kažejo zelo raznoliko sliko. Z njimi smo v slovenskem prostoru pridobili vpogled v stanje na področju sprememb v vzgojno-izobraževalnih sistemih držav, ki so nam blizu glede na to, da smo v polpretekli zgodovini živeli v istem oz. podobnem družbeno-političnem sistemu. Kot piše M. Matijević, na Hrvaškem od osamosvojitve Republike Hrv-

ške (1991) v šolskem sistemu niso bile narejene pomembnejše spremembe, saj za njih ni bilo doseženo soglasje v parlamentu. Ministri, odgovorni za področje vzgoje in izobraževanja, so sicer poskušali izpeljati različne projekte notranje prenove šolstva, toda tudi te niso dosegle zelenih učinkov. Šolstvo na Hrvaškem je, kot kaže avtorjev zapis, v neki pat poziciji in bi si po njegovem mnenju zaslužilo večje spremembe, kot (se) (ni)so dogajale v zadnjih osemnajstih letih. V prispevku M. Matulčikove pa zasledimo ravno nasprotno stanje – vzgojno-izobraževalni sistem na Slovaškem se nenehno spreminja in je trenutno na začetku izvajanja korenitih reformnih sprememb. Problem pa je v tem, da se skušajo te spremembe vpeljati v sistem osnovnega in srednjega izobraževanja brez zadostne priprave učiteljev na njihovo izvajanje in brez odgovorov na nekatera vprašanja, ki jih ob uvajanju sprememb zakonodajalcu postavlja širša strokovna javnost. Šolstvo na Češkem se je v primerjavi s šolstvom v socialističnem obdobju zelo spremenilo. Kot pokaže J. Lorenzová, duhove v češki strokovni in politični javnosti najbolj buri diferenciran vzgojno-izobraževalni sistem. Skupna osnovna šola traja pet let, potem pa se učenci diferencirajo in obiskujejo različne tipe srednjih šol. Zgodnja zunanja diferenciacija učencev sproža številna vprašanja in polemike v zvezi z inkluzivno klimo in enakimi možnostmi učencev v češkem šolskem sistemu.

Prispevki, objavljeni v tej številki revije, potrjujejo znano dejstvo, da so vzgojno-izobraževalni sistemi podrejeni nenehnemu spreminjanju. Če se osredotočimo zgolj na slovenski prostor, lahko ugotovimo, da je bilo sprememb v zadnjih letih veliko. Ob tem pa je večini piscev skupno stališče, da nekatere rešitve oz. spremembe v prostoru vzgoje in izobraževanja niso bile vnesene na podlagi ugotovljenih rezultatov evalvacijskih študij. Še več. Analiza objavljenih besedil pokaže, da za sprejete rešitve težko najdemo strokovne potrditve utemeljenosti izpeljanih sprememb, ki bi vplivale na dostopnost, kakovost, pravičnost in učinkovitost. Ravno nasprotno. Če se osredotočimo le na večjo dostopnost in pravičnost izobraževanja, nam kar nekaj prispevkov kaže podobo dostopnosti in pravičnosti, ki nas ne more navdajati z zadovoljstvom. Ti prispevki nakazujejo, da bi morali zato, da bi zagotovili večjo dostopnost in pravičnost izobraževanja, podrobneje analizirati dostopnost vrtcev za otroke staršev z nizko izobrazbo oz. otroke, ki prihajajo iz socialno in kulturno manj spodbudnega okolja. Prav tako bi kazalo najti odgovor na vprašanje, zakaj so otroci iz takega okolja v šoli manj učno uspešni in kako se nadaljuje njihova izobraževalna pot. Da je dostopnost izobraževanja in s tem pravičnost velik problem tudi v izobraževanju odraslih, s podatki dokazeta S. Jelenc Krašovec in S. Kump. In kako je z otroki s posebnimi potrebami? Resda so postali vrtci in šole bolj dostopni za izobraževanje te populacije, toda prispevek Mateja Rovška kaže, da praksa in nekatere ugotovitve nakazujejo, da je veliko učencev s posebnimi potrebami usmerjenih v neprimerne, praviloma prezahtevne programe. To pa zagotovo ne pripomore k večji pravičnosti izobraževanja za to populacijo otrok.

Zaradi vsega doslej zapisanega lahko ta zapis sklenemo z mislijo, da v slovenskem prostoru potrebujemo razmislek o tem, kako koncipirati sistem vzgoje in izobraževanja, da bo deloval kot varovalni dejavniki za posamezne skupine

otrok, zlasti za otroke iz manj spodbudnega socialnega, ekonomskega in kulturnega okolja, za tujejezične otroke in otroke s posebnimi potrebami in ob tem vsem otrokom, mladostnikom in odraslim, vključenim vanj, omogočal doseganje odličnosti. Potrebujemo torej razmislek o tem, kako vzpostaviti in ohranjati vzgojno-izobraževalni sistem, ki bo vsej populaciji, ki se izobražuje, zagotavljal dostopnost, kakovost, pravičnost in učinkovitost izobraževanja.

Dr. Andreja Hočevar,
urednica tematske številke